

SCURTĂ PRIVIRE ASUPRA PALEOLITICULUI ȘI MEZOLITICULUI DIN DOBROGEA

de ALEXANDRU PĂUNESCU

Ilustrul arheolog francez Boucher de Perthes, călătorind în anul 1853 în lungul Dunării, în trecerea lui prin deltă se întreba dacă „aluviunile fluviului ca și acelea ale lui Arno n-ar fi conținut oseminte fosile de hipopotami și alte rase antediluviene?”¹.

Răspunsul la această întrebare avea să se dea însă peste aproape șase decenii. Într-adevăr, primele descoperiri paleontologice cuaternare din Dobrogea le datorăm marelui biolog român Grigore Antipa, care, în anul 1910 semnala prezența unor resturi fosile pleistocene (mamut, rinocer, și probabil cal) în grindul Caraorman cu ocazia unor lucrări de dragare².

Totuși, primele descoperiri paleolitice din teritoriul cuprins între Dunăre și Mare aparțin cunoscutului arheolog moldovean N. N. Moroșan. În 1927, acesta efectuează la Topalu (jud. Constanța), în peștera distrusă din cauza extinderii carierei de piatră, cercetări sumare descoperind resturi de faună fosilă și câteva piese atribuite mustermanului și aurignacianului³. Șase ani mai târziu (1933), geologul I. Băncilă culege din imediata vecinătate a Capului Midia o piesă de silex pe care o atribuie mustermanului⁴.

Printre primii care efectuează cercetări paleolitice de teren în această provincie, după 1950, se numără Eugen Comșa și N. N. Zaharia⁵.

Primul descoperirea, în anii 1951—1952, unele piese microlitice tar-denoasiene în așezarea de la Garvăn (punctul „În Bugeac la vii sub dealul Crăcanele”) (jud. Tulcea)⁶, iar al doilea găsea în 1956 pe teritoriul satelor Saligny-Făclia și Peștera (jud. Constanța) câteva piese de silex musteriene printre care și două bifaciale.

Între anii 1956—1962 C. S. Nicolăescu-Plopșor realizează numeroase cercetări perieghetice pe teritoriul Dobrogei, iar în 1956—1957 efectuează,

¹ Boucher de Perthes, *Voyage à Constantinople par l'Italie, la Sicile et la Grèce, retour par la Mer Noire, la Roumélie, la Bessarabie russe, les provinces danubiennes, la Hongrie, l'Autriche et la Prusse (en Mai, Juin, Juillet et Août 1853)*, II, Paris, 1853, cap. 62, p. 376 (cf. Corne Ion, *Analele Dobrogei*, 4, 1923, 2, p. 188).

² Grigore Antipa, *Regiunea inundabilă a Dunării — Starea ei actuală și mijloacele de a o pune în valoare*, București, 1910, p. 105—106, tab. XVI, fig. C.

³ N. N. Moroșan, *ARMSI III*, 1928, V, p. 1—11 și fig. 1—6; idem, *Revista Științifică „N. Adamachi”*, 23, Iași, 1937, 1, p. 48—49.

⁴ I. Băncilă, *Buletinul Studenților în Științe Naturale din București*, 5—7, 1934—1936, 1936, p. 137—140.

⁵ Alexandru Păunescu, în *La genèse et l'évolution des cultures paléolithiques sur le territoire de la Roumanie*, Iași, 1987, p. 8—10.

⁶ Eugen Comșa, *SCIV*, 4, 1953, 3—4, p. 750—751; Al. Păunescu, *SCIVA*, 30, 1979, 4, p. 507—508.

în colaborare cu Al. Păunescu, Alexandra Bolomey și N. Harțuchi, săpături în peșterile Gura Dobrogei și Cheia — peștera La Izvor (com. Tirgușor, jud. Constanța) ⁷.

Paleontologii C. Rădulescu, P. Samson și Elena Terzea execută între 1956—1971 săpături ample în peștera La Adam (com. Tirgușor), iar primii doi cercetează între 1971 — 1976 peșterile Gura Dobrogei și Casian ⁸, precum și așezarea tardenoasiană în aer liber de la Tirgușor — punctul „La Grădină” ⁹.

În anii 1973 și 1974 paleontologul Elena Terzea efectuează sondaje în peștera Bursucilor (sat Cheia, com. Tirgușor), descoperind pe lângă o bogată faună pleistocenă și unele piese microlitice de silex epigravetiene ⁹.

Între 1958—1962 și 1970—1972 Florea Mogoșanu întreprinde săpături la Peninsula—Punctul I (sat Lumina, com. Ovidiu), precum și la Mamaia-Sat în colaborare cu Al. Păunescu ¹⁰.

În 1960 J. Jelinek, directorul Muzeului Morav din Brno, iar în 1961 cercetătorul Karel Valoch de la același muzeu, venind pentru cură helio-marină pe litoral, vizitează și împrejurimile localității Mamaia-Sat, adunând cu această ocazie de pe traseul fostului canal un mare număr de piese de silex din cunoscuta așezare musteriană, distrusă în cea mai mare parte de lucrările canalului, cu toate că stațiunea de aici se afla deja în atenția Sectorului paleolitic al Institutului de Arheologie. Materialul litic, eul de cei doi cercetători cehi a fost publicat în 1968 într-o formă preliminară în revista *La Préhistoire* ¹¹.

În afara săpăturilor amintite din peșterile Gura Dobrogei și Cheia sau din așezarea în aer liber de la Mamaia-Sat, autorul articolului de față efectuează intense cercetări de teren și unele sondaje, descoperind în perioada 1973—1989 un mare număr de așezări paleolitice și mezolitice. Semnalarea aproape a tuturor acestor puncte o datorăm neobositului și pasionatului Mihai Eugen din Medgidia, căruia îi aducem mulțumirile noastre.

În anul 1982 M. Brudiu descoperă la Peninsula în punctele II și III, obiecte litice pe care le atribuie paleoliticului mijlociu și superior ¹².

În încheierea acestui scurt istoric privind investigațiile arheologice, este necesar să ne oprim puțin și asupra cercetărilor referitoare la paleogeografia cuaternarului dobrogean. În acest sens amintim studiile mai vechi ale lui Constantin Brătescu realizate pe baza amplelor sale cercetări asupra numeroaselor profile de pe faleză Mării Negre și cele apărute după 1950 cum ar fi studiile privind loessurile și solurile fosile din Dobrogea de

⁷ C.S. Nicolăescu-Plopșor, Al. Păunescu și Alexandru Paul-Bolomey, *Materiale*, 5, 1959, p. 15—22; C.S. Nicolăescu-Plopșor, Al. Păunescu și N. Harțuchi, *Materiale*, 6, 1959, p. 43—50.

⁸ Margareta Dumitrescu, P. Samson, E. Terzea, C. Rădulescu, M. Ghica, *Lucrările Institutului de Speologie „Emil Racoviță”*, 1—2, 1962—1963, p. 229—284; P. Samson și C. Rădulescu, *Biuletin Komisii po izučeniū Četvertičnovo perioda*, 29, Moscova, 1964, p. 156—164.

⁹ Elena Terzea, *Travaux de l'Institut de Spéologie „Emile Racovitzá”*, 13, 1974, p. 105—116.

¹⁰ Al. Păunescu, Florea Mogoșanu și M. Cărciumaru, *Pontica*, 5, 1972, p. 11—28.

¹¹ Karel Valoch, *La Préhistoire (Problèmes et tendances)*, Paris, 1968, p. 465—472. Autorul atribuie industria litică tayacianului divizând-o stratigrafic în două grupe: cea inferioară aparținând perioadei Eem-Amersfoort și cea superioară probabil Brörup-ului. Sustragerea unui ascemenea material, care, după mulți ani, în urma insistențelor noastre, a revenit în țară (dar nu știm în ce proporție) și publicarea sa, reprezintă, credem, un act necolectial, reproabil!

¹² M. Brudiu, *Pontica*, 18, 1985, p. 13—23.

Sud sau cele referitoare la fenomenele periglaciare în loessuri aparținând unor cunoscuți geografi, geologi și pedologi printre care cităm pe G. Hasse, H. Richter, Vintilă Mihăilescu, Șerban Dragomirescu, Tiberiu Morariu, M. Popovăț, Ana Conca¹³, Petre Cotet, H. Grumăzescu, Cornelia Grumăzescu-Stăncescu, Constantin Ghenea, Venera Codarcea¹⁴ etc. Menționăm de asemenea și publicarea unor analize polinice de către Marin Cârțumaru pe baza probelor de sol prelevate din peștera Cheia-La Izvor și din profilele de la Mamaia-Sat și Costinești¹⁵.

Până în prezent au fost identificate pe teritoriul Dobrogei și în special pe cel al Dobrogei Centrale și de Sud, atît prin săpături de mai mică sau mai mare amploare cît mai ales prin cercetări periegetice un număr de peste 70 de puncte cu descoperiri paleolitice și mezolitice (fig. 1).

Este de remarcat că unele așezări, fie de peșteră (ca cele de la Cheia și La Adam), fie în aer liber (ca Mamaia-Sat, Peninsula) au oferit două sau mai multe niveluri de locuire paleolitice cum este cazul peșterii la Adam unde s-au găsit după descoperitori resturi din *premusterian* pînă în tar-denoasian¹⁶. Ceea ce e important de reținut este faptul că cea mai veche unealtă descoperită pînă acum pe teritoriul Dobrogei aparține paleoliticului inferior.

Este vorba de cioplitorul bifacial (*chopping-tool*) (fig. 2) de silex găsit într-o poziție stratigrafică certă în asocierie cu resturi de micromamifere, ca : *Citellus* gr. *nogaici* Topatșevski, *Allactaya orghidani* Rădulescu, Samson, *Apodemus sylvaticus* (Linnaeus), *Cricetulus migratorius* (Pallas), *Mesocricetus newtoni* (Nehring), *Cricetus cricetus praeglacialis* Schaub, *Ellobius* cf. *palaeotalpinus* Sevtșenko, *Clethrionomys glareolus* Schreber, *Lagurus transiens daicus* Rădulescu, Samson, *Eolagurus gromovi vistornensis* Rădulescu, Samson, *Arvicola cantianus* sp., *Microtus* cf. *guentheri* Dandorf, Alston, *Microtus* gr. *arvalis* (Pallas), *Microtus* gr. *gregalis* (Pallas) și *Ochotona pusilla* (Pallas); la aceste resturi se mai adaugă și altele de capride indeterninabile.

Resturile faunistice menționate ca și cioplitorul s-au descoperit în depozitul de umplere din zona aven-zonă ce formează intrarea secundară a Peșterii Liliecilor de la Gura Dobrogei. Piesa de silex care ne interesează în mod expres a fost găsită în partea terminală a acunulării mijlocii cu dărîmături („éboulis”) termoclastice, depunere atribuită de paleontologii Costin Rădulescu și Petre Samson, Mindelului superior¹⁷ (circa 400 000 — 350 000 ani, dacă raportăm la cronologia paleoliticului european). După cercetătorii menționați, argumentele care pledează în favoarea atașării

¹³ Ana Conca, *Formațiuni cuaternare în Dobrogea (loessuri și paleosoluri)*, București, 1970, 234 p.

¹⁴ C. Ghenea și V. Codarcea, *Studii tehnice și economice*, Seria H, Geologia cuaternarului, Institutul Geologic, București, 5, 1974, p. 7—22. Cercetînd porțiunea de profil al vechiului canal din zona Ovidiu-Nazarcea (în apropiere de cariera de piatră Ovidiu), autorii au descoperit cu această ocazie și unele piese de silex, care tipologic au fost atribuite de către noi musterianului. Ei afirmă că aceste obiecte litice găsite în paleosolurile IV (circa 10%) și V (circa 90%) aparțin Riss-Würmului și Würmului.

¹⁵ M. Cârțumaru și Al. Păunescu, SCIVA, 27, 1976, 3, p. 331—345.

¹⁶ P. M. Samson, *Études sur le Quaternaire dans le Monde, VIIIe Congrès INQUA*, Paris, 1969, Paris, 1971, p. 629—636.

¹⁷ Al. Păunescu, Costin Rădulescu și Petre Samson, *Travaux de l'Institut de Spéologie „Emile Racovitza”*, 21, 1982, p. 55—60.

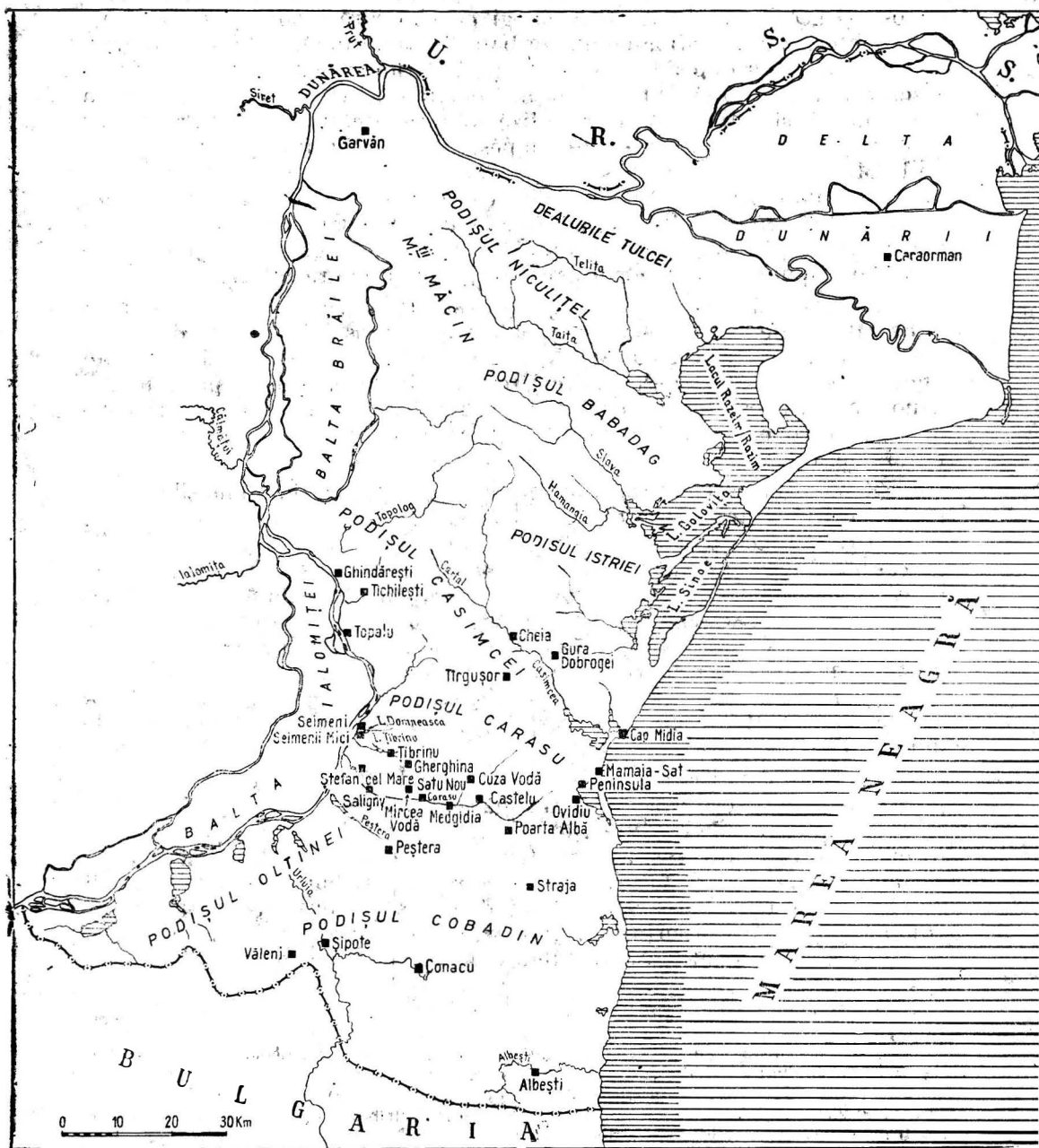

Fig. 1. Harta descoperirilor paleolitice și mezolitice din Dobrogea menționate în studiu.

fazei Gura Dobrogei —2, Mindelului superior sint : prezența unei forme arhaice de *Arvicola*, cea a unei subspecii evoluate filumului de *Lagurus transiens*, precum și persistența morfotipurilor pitomyene în structura populațiilor de *Microtus* a grupelor *arvalis* și *gregalis*¹⁸.

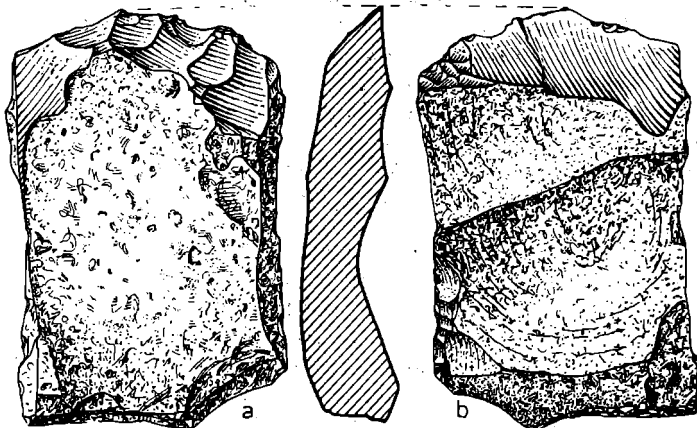

Fig. 2. Peștera Liliecilor de la Gura Dobrogei, paleolitic inferior (faza Gura Dobrogei-2, Mindel superior); cioplitor bifacial (scara 1/1).

În cunoscuta peșteră La Adam, paleontologii citați descoperă în straturile 6, 10 și 13, sedimentate în timpul glaciațiunii Riss, unele „industrii musteroide”¹⁹. Ținând seama de poziția lor stratigrafică aceste industrii, atribuite de descoperitori Rissului, ar putea aparține *premusterianului*.

Este interesant de reținut că cele mai multe puncte cu descoperiri musteriene (din cele aproximativ 30 cunoscute pînă în prezent) se găsesc situate în Podișul Dobrogei de Sud, mai precis în Podișul Carasu sau Medgidiei, ele fiind concentrate îndeosebi pe versantul nordic al văii Carasu, dar și la sud de această vale, în Podișul Oltinei și Cobadinului, precum și pe versantul drept al Dunării (zona Ghindărești-Tichilești-Semeni) și în zona de litoral (cea de la nord și nord-vest de lacul Siutghiol). Dintre toate aceste așezări doar citeva au fost săpate : Peninsula-Punctul I, Mamaia-Sat (fig. 3), peștera Cheia — La Izvor și peștera La Adam. Avînd în vedere că, în aceste două peșteri situate în Podișul Dobrogei centrale cunoscut și sub denumirea de Podișul Casimcei, s-au găsit pe lingă obiecte litice și relativ numeroase resturi faunistice, ne simțim obligați să facem unele precizări.

Astfel, peștera La Izvor, aflată în Cheile Ghelengicului (fig. 4) și care nu depășește 15 m lungime, a oferit o relativ bogată locuire musteriană ale cărei resturi se înscriu pe o grosime ce atinge maximum 0,65 m (depunere ce zace direct pe patul de calcar). În afara inventarului litic care

¹⁸ *Ibidem*, p. 56.

¹⁹ P. M. Samson, *op. cit.*, p. 629—636. Din păcate materialul litic „musterioid” ca și cel musterian, aurignacian, gravetian și tardenoasian fiind inedit sau în mare parte iredit (s-au publicat doar foarte puține piese) nu ne îngăduie să facem alte observații de ordin tehnico-tipologic.

Fig. 3. Nevoiu, fântâna digitalizată în grafică.
<https://biblioteca.digitala.ro>

Fig. 4. Satul Cheia — Cheile Ghimicului cu peștile: La Izvor, Bursucilor etc.

reprezintă un musterian de debitaj Levallois bogat în racloare și în piese denticulate și cu *encoche* dar fără bifaciale, s-au descoperit și numeroase resturi osoase de mamifere ca : *Ursus spelaeus* (care atinge circa 64% din totalul oaselor identificate), *Equus caballus fossilis*, *Coelodonta antiquitatis*, *Crocota spelaea*, *Rangifer tarandus*, *Felis leo spelaea*, *Cervus elaphus*, *Bos s. Bison*, *Canis lupus*, *Sus scrofa* și *Saiga tatarica*. De asemenea, sint prezente și micromamiferele ca : *Cricetus cricetus*, *Mesocricetus newtoni*, *Allocricetulus eversmanni*, *Cricetulus migratorius*, precum și păsările *Anas platyrhynchos* (rața sălbatică) și *Corvidae* sp.

În cea de-a doua peșteră (La Adam), C. Rădulescu și P. Samson au identificat stratigrafic trei depuneri (straturile 19, 21 și 38 sedimentate în Würmul inferior) cu obiecte litice pe care le atribuie musterianului inferior ²⁰.

Așezările musteriene în aer liber care au oferit fie prin săpături metodice, fie prin cercetări de suprafață industrii litice mai mult sau mai puțin bogate, dar din păcate neasociate cu resturi faunistice, ne-au permis realizarea unor studii tehnico-tipologice ce ne îngăduie încadrarea lor în unul din faciesurile musteriene cunoscute. De pildă, industria litică de la Castelu-Dealul Cainar — punctul I terasă reprezintă un facies de debitaj Levallois, săracă în racloare, dar bogată în cuțite à dos natural (cu cortex) și relativ bogată în piese cu *encoche* și denticulate. Industrii asemănătoare s-au mai găsit la Ovidiu-Nazarcea și Peninsula — punctul I unde piesele cu *encoche*, denticulatele și chiar racloarele predomină în raport cu celelalte tipuri de unelte. De asemenea, inventarele litice de la Peștera — punctul Dealul Peșterica și Saligny-Făclia aparțin unui facies denticulat de debitaj slab Levallois bogat în piese denticulate și cu *encoche*, dar cu mai puține racloare și cuțite à dos natural și cu rare bifaciale.

Dintre toate așezările cunoscute, cea mai bogată în material litic o reprezintă stațiunea Mamaia-Sat, distrusă ca și multe altele (Peninsula, Ovidiu-Nazarcea etc.) de lucrările canalului. Industria litică din această așezare se caracterizează printr-un debitaj slab Levallois, prin unelte de mărime mică și mijlocie, îndeosebi printr-un mare număr de piese denticulate, piese cu *encoche* și racloare și printr-un număr redus sau foarte redus de alte tipuri cum ar fi gratoarele, burinele ori piesele bifaciale etc. Stratigrafic, între cele două niveluri de locuire există o depunere relativ groasă de boss, sterilă din punct de vedere arheologic. Pe baza sondajelor executate s-a observat că nivelul superior este mai sărac în material decât cel inferior (fig. 5—7)

Este interesant de notat că părăsirea de către primele comunități de neandertalieni a așezărilor din preajma coastei Mării Negre și revenirea lor mai târzie în aceleași locuri s-ar putea datora fie înăsprii climatului Würmian, fie împușinării vînatului în zonă.

Unele locuri mai restrinse ca suprafață și mai sărace în material litic nu reprezintă altceva decât locuri sezoniere ale unor grupuri de vînători musterieni.

În ceea ce privește piesele bifaciale trebuie să afirmăm că ele se întilnesc, în unele așezări, într-un număr foarte mic, iar în altele sint absente. Nu este totuși exclus ca unele piese izolate culese din profilele

²⁰ *ibidem*.

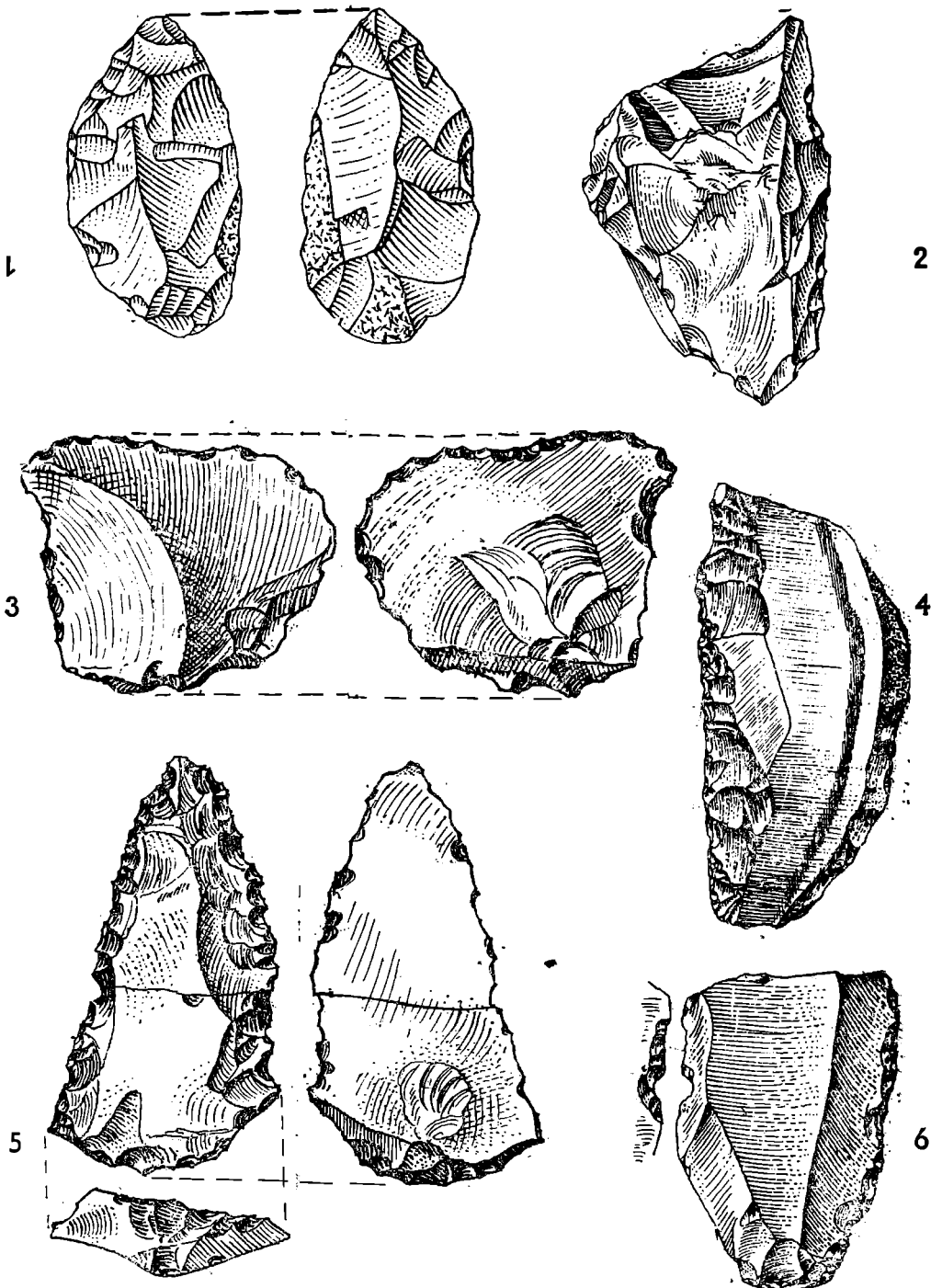

Fig. 5. Paleolitic mijlociu : 1—6 piese de silex (1,2 Mamaia-Sat ; 3—6 Peștera Cheia — La Izvor) (scara 1/1).

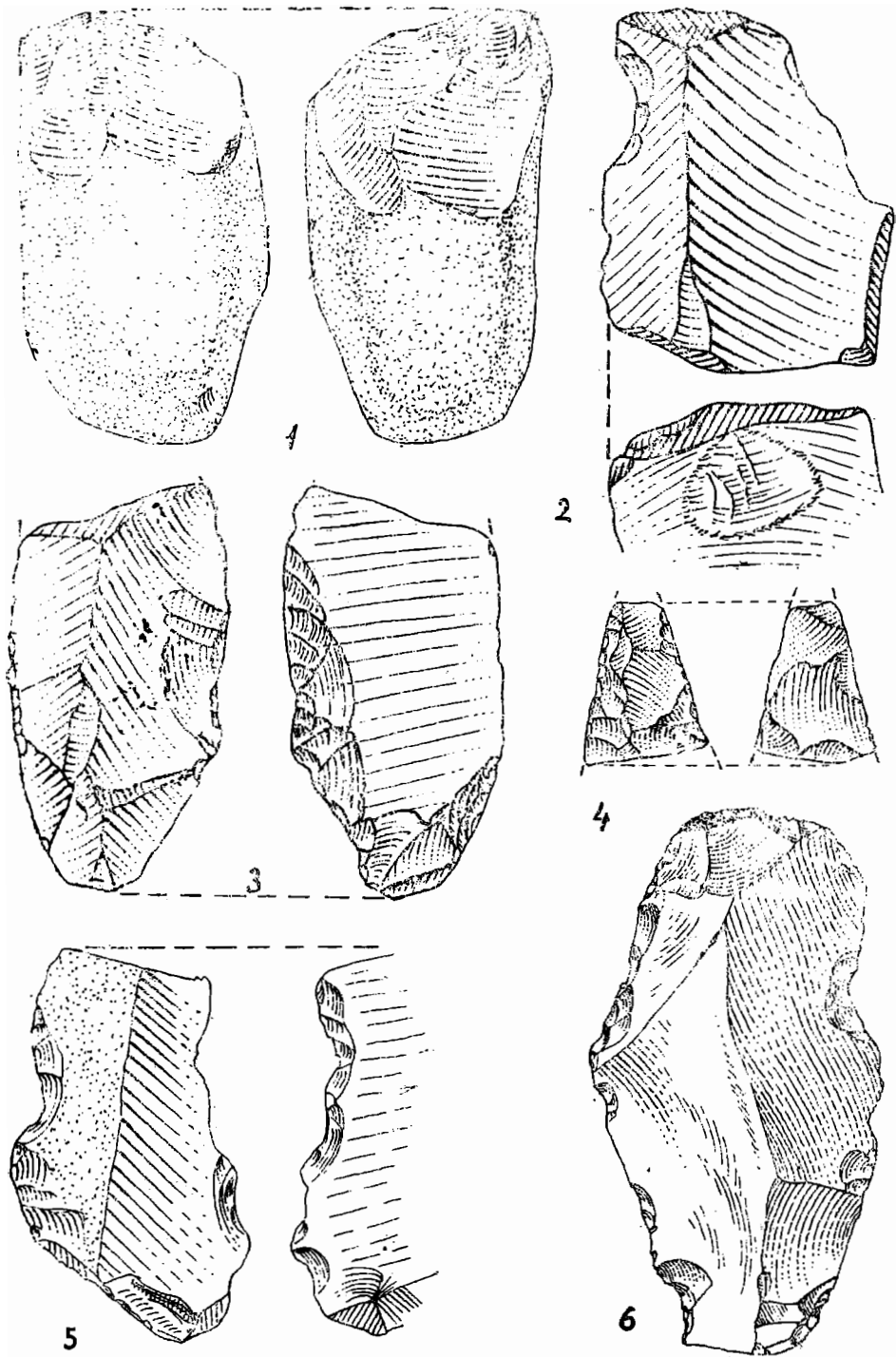

Fig. 6. Paleolitic mijlociu : 1—6 piese de silex (1,5 Peștera — Dealul Peșterica ; 2,3 Saligny — Făcia ; 4,6 Mamaia-Sat (scara 1/1)).

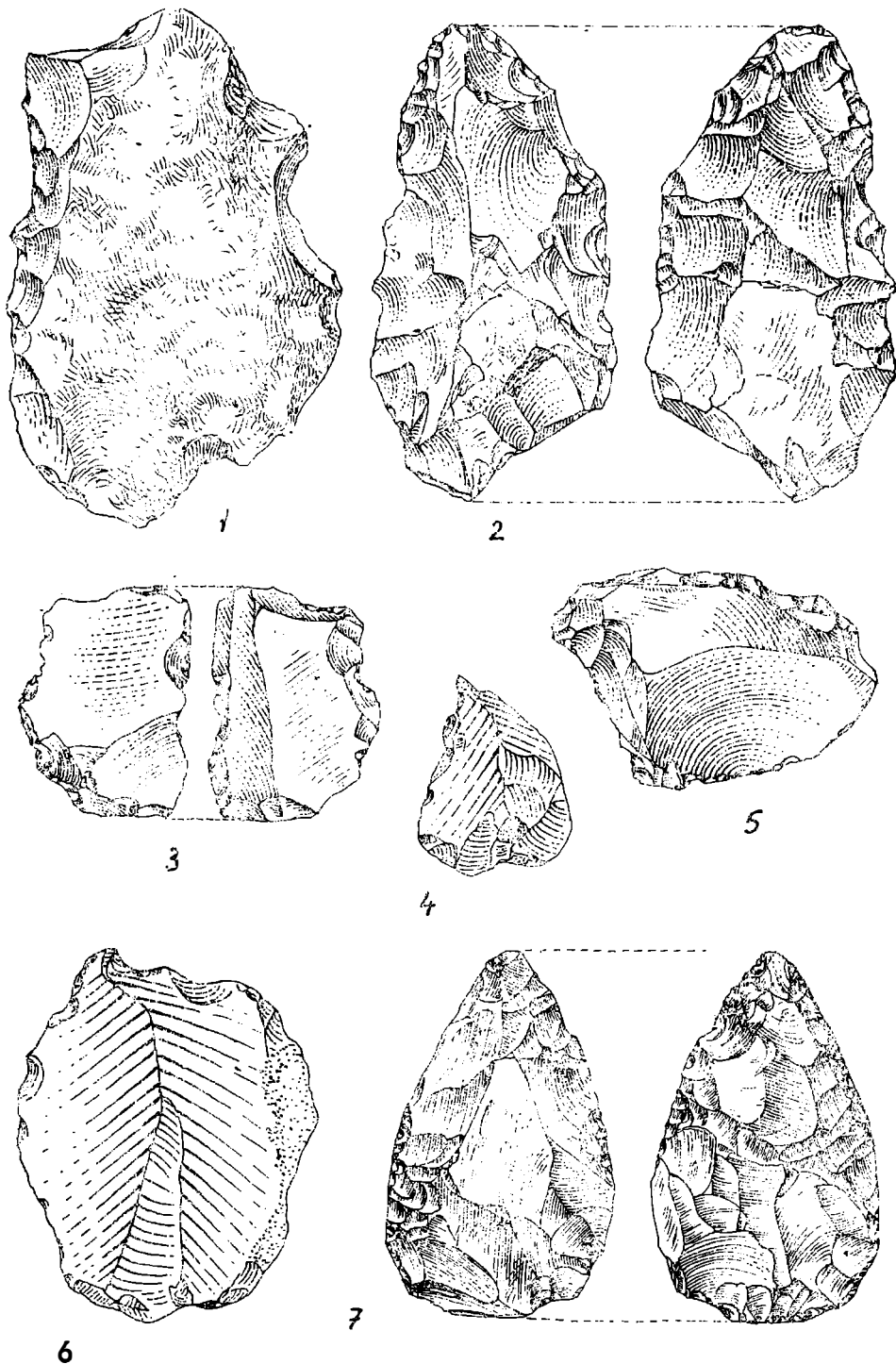

Fig. 7. Paleolitic mijlociu : 1—7 piese de silex (1—5 Mamaia -Sat ; 6 Peninsula — punctul I ; 7 Peștera La Adam) (scara 1/1).

surpate ale teraselor să aparțină atât stratigrafic cât și tehnico-tipologic unor industrii *premusteriene* datate în Riss sau poate chiar în Riss-Würm, iar altele unor etape mai timpurii sau mai târzii ale musterianului. De pildă, la Ghindărești — punctul Cariera Veche (com. Horia, jud. Constanța), sedimentele terasei ating circa 17—18 m și cuprind succesiuni de loessuri și paleosoluri. Aici s-au găsit la o adâncime cuprinsă între 6 și 8 m (de la suprafața solului actual) unele piese de silex, precum și câteva oase și dențiție de cal și bovid. Materialul litic cules este de debitaaj Non Levallois și constă din piese cu *encoche*, denticulate și racloare, care ar putea aparține cronologic fie unui *premusterian*, dacă ținem seama de prezența lui *Equus insulidens* (specie rissiană veche după P. Samson și C. Rădulescu), fie unui musterian incipient de tip denticulat.

Începuturile paleoliticului superior pe teritoriul Dobrogei sînt greu de definit în stadiul actual al cercetărilor.

Este foarte posibil ca în acest spațiu, ca și în zona de la est de Carpați să fi existat tehnocomplexe sau industrii litice pe care unii cercetători le numesc aurignacoide sau aurignaciene, la baza cărora au stat industrii mai vechi ale paleoliticului mijlociu tardiv cum ar fi cele ale musterianului denticulat cu forme bifaciale sau fără, ori cele ale musterianului de tradiție acheuleană în care piesele cu *encoche* și denticulatele apar într-un procent semnificativ alături de marele număr de racloare și de prezența relativ numeroasă a vîrfurilor bifaciale și a bifacialelor de diverse tipuri.

Este necesar să menționăm că materialul litic de care dispunem în prezent, provenit din cele 15 puncte descoperite în centrul Dobrogei a fost atribuit aurignacianului, îndeosebi pe criterii tehnico-tipologice. Doar în numai două stațiuni de peșteră: Cheia-La Izvor și La Adam locuirile aurignaciene au fost surprinse stratigrafic. Astfel, în prima, locuirea aurignaciană cu un inventar litic destul de sărac, constînd din câteva lame și gratoare, suprapune direct pe cea musteriană. În schimb, în cea de-a doua peșteră, P. Samson și C. Rădulescu identifică cel puțin două niveluri de locuire aurignaciană (straturile 44 și 47) pe care le încadrează în Würm mijlociu ²¹ (fig. 8).

Puținătatea materialului litic nu ne îngăduie însă să precizăm dacă aceste locuiri aparțin sau nu etapei timpurii a aurignacianului dobrogean.

Alte tipuri de unelte ca : gratoare à *museau* sau simple, burine diedre și de tip *busqué* au fost găsite în mai multe așezări în aer liber cum ar fi Peninsula — punctul II, Cuza Vodă — punctul A (Cariera Caolinul), Gherghina — punctul Cariera de Humă, Țibrinu — punctul III, Gura Dobrogei — vatra satului etc.

Lipsa unor observații stratigrafice, precum și cea a unei game bogate și variate de unelte nu ne permit să stabilim în stadiul actual al cercetărilor etapele evolutive ale aurignacianului din această zonă.

Este îndeobște cunoscut faptul că din punct de vedere cronologic, cea de-a doua cultură care a succedat aurignacianul în teritoriul la care ne referim este cea gravetian orientală.

S-au descoperit pînă în prezent, prin cercetări periegetice, 10 puncte aparținînd acestei culturi. Dintre acestea numai în două așezări, cea de la

²¹ *Ibidem.*

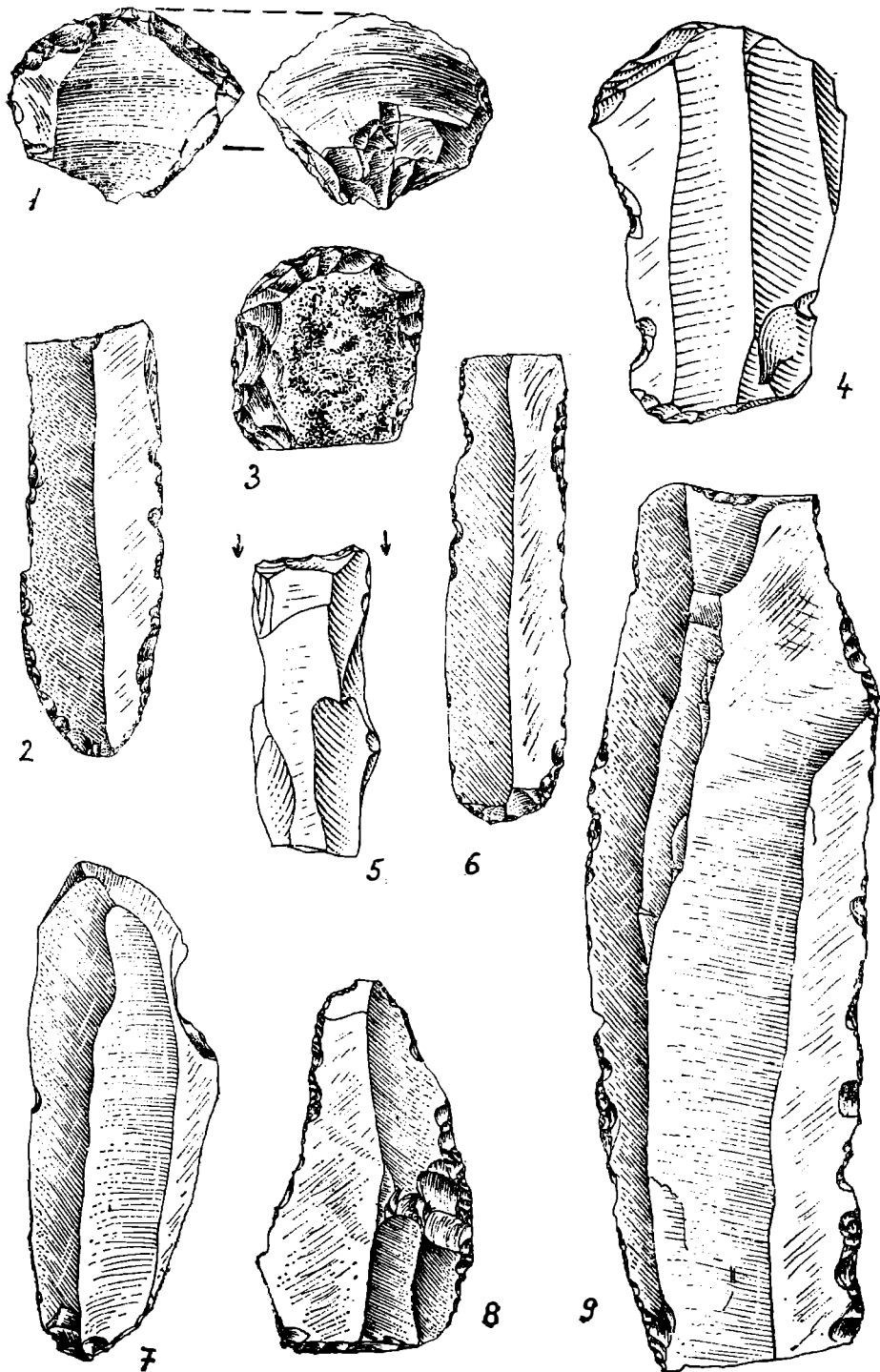

Fig. 8. Paleolitic superior — aurignacian : 1—9 piese de silex (1—3 Peștera Cheia — La Izvor; 4 Gherghina — Cariera de Humă; 5 Țibrinu — punct III — malul stîng al lacului Țibrinu; 6—9 Peștera La Adam) (scara 1/1).

Gherghina—punctul La Cariera Veche și Castelu—Dealul Cainar—punctul II terasă s-au executat unele sondaje restrinse.

Material litic gravetian s-a găsit și în peșteri. Avem în vedere peștera Bursucilor unde s-a efectuat un sondaj și peștera La Adam, unde, așa cum am arătat, s-au realizat săpături de amploare.

Astfel, în mica peșteră a Bursucilor, aflată în vecinătatea peșterii La Izvor, paleontologul Elena Terzea descoperă, în partea superioară a stratului de loess compact și în nivelul bazal de loess cu clastic un material litic caracterizat printr-o microlitizare accentuată (lamele tip Dufour, lamele *à dos*, burin pe trunchiere, lamele simple etc.), asociat cu o faună datînd din Würmul recent ²². În schimb, în peștera La Adam, cercetătorii menționați au găsit în straturile 63—64 și 70, sedimentate în Würmul recent, obiecte litice pe care noi le atribuim tipologic unor etape gravetiene. După descoperitori, inventarul litic din stratul 72 sedimentat în Würmul final ar reprezenta un paleolitic final ²³. Este foarte posibil ca acest din urmă nivel ca și cel din peștera Bursucilor să aparțină unei etape tîrzii gravetiene, cunoscută și sub denumirea de epigravetian.

Dintre cele 10 puncte sub aer liber demne de amintit sînt cele de la Văleni, Conacu, Țibrinu (punctele I și III — malul stîng al lacului cu același nume) și Peninsula—punctul II ²⁴. Ele au oferit în general puține piese de silex dar toate microlitice. Totuși, cele mai importante prin bogăția și varietatea tipurilor de unelte rămîn așezările amintite de la Gherghina — punctul La Cariera Veche și Castelu — Dealul Cainar—punctul II terasă — (fig. 9).

Pe baza studiului tehnico-tipologic și al dimensiunilor uneltelor, în cea mai mare parte microlitice (gratoare simple, pe așchii sau lame retușate, unguiforme, burine diedre sau pe trunchiere retușată, piese cu *encoche* ori denticulate, lamele *tronquée*, lamele *à dos* sau *à dos tronquée*, lamele denticulate sau *à coche*, lamele Dufour, etc.) pe de o parte și ținînd seama de pe altă parte de poziția stratigrafică a obiectelor litice, sîntem îndrituiți să credem că ne aflăm atît la Gherghina ²⁵ și Castelu, cît și în altele din punctele menționate în fața unor locuiri aparținînd epigravetianului.

Dacă asupra etapelor mai timpurii ale gravetianului din această provincie nu ne putem pronunța pe baza observațiilor de care dispunem pînă acum, totuși putem afirma cu certitudine că cel puțin în Podișul Dobrogei Centrale și de Sud au trăit comunități gravetiene tîrzii ce pendulau dintr-o parte în alta în căutarea vînatului. Punctele cunoscute pînă acum reprezintă fie locuiri sezoniere, fie așezări mai mult sau mai puțin stabile cum ar fi cele de la Gherghina și Castelu unde uneltele erau prelucrate pe loc.

Inventarul litic descoperit în așezările menționate ne oferă similitudini atît din punct de vedere tehnico-tipologic cît și dimensional cu cel găsit în alte stațiuni din sudul și chiar nordul Moldovei, ca de pildă Mălușteni—punctul IV.—(jud. Vaslui), Berești-Dealul Taberei (nivel I), Puricani-

²² Elena Terzea, *op. cit.*, p. 105—116.

²³ P. M. Samson, *op. cit.*, p. 629—636; C. Rădulescu și P. M. Samson, *Zeitschrift für Tierzüchtung und Züchtungsbiologie*, 76, 1962, (2/3), p. 287—292.

²⁴ M. Brudiu, *op. cit.*, p. 13—23.

²⁵ Al. Păurescu, *SCIVA*, 37, 1986, 1, p. 67—75.

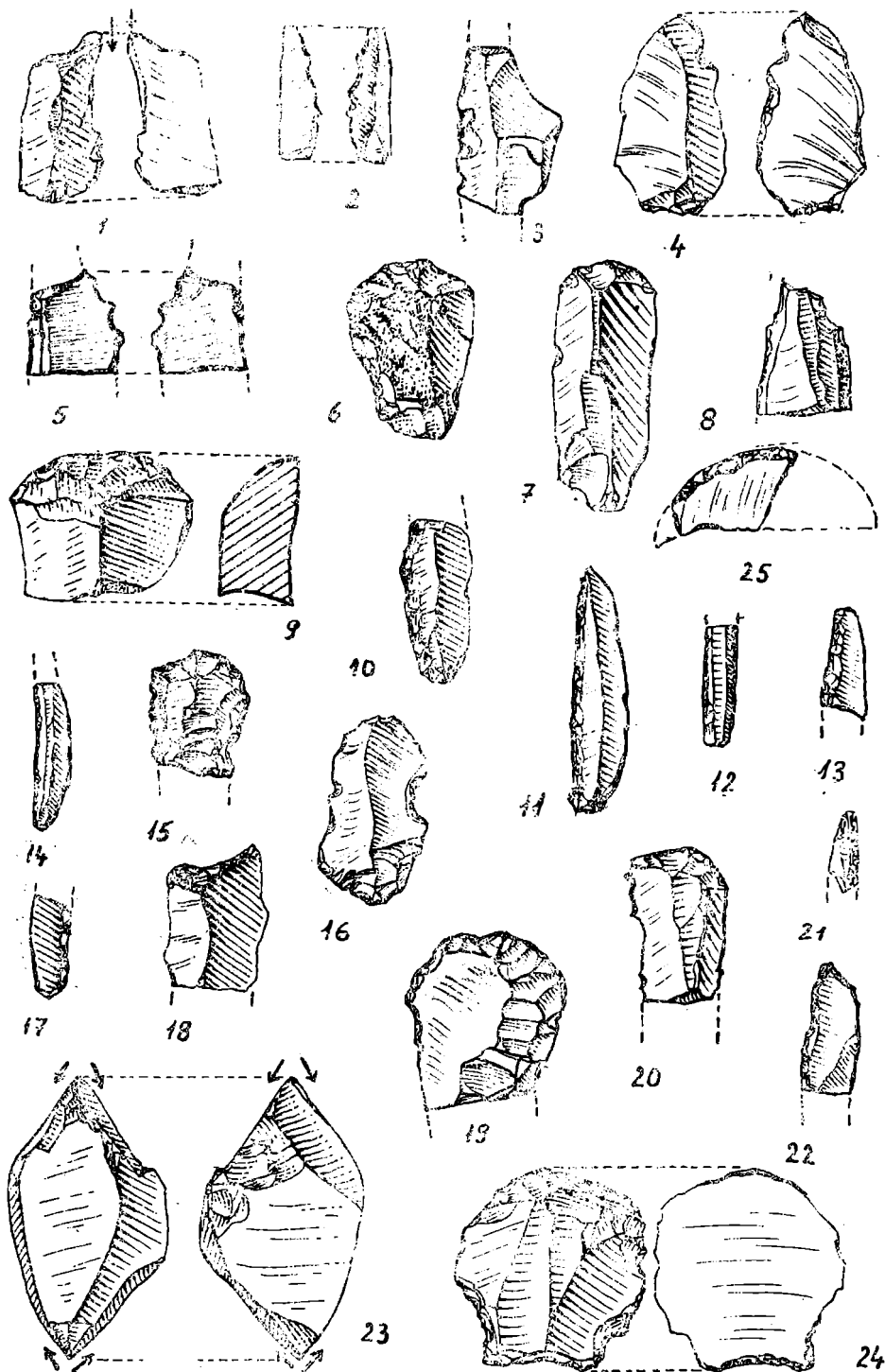

Fig. 9. Paleolitic superior — epigravettian : 1—25 piese microlitice de silex de la Gherghina — punctul La Cariera Veche (scara 1/1).

punctul Poarta Bizanului (jud. Galați) ²⁶, Ripiceni-Izvor (nivel gravetian II b) ²⁷, Topile-Dealul Catargii (jud. Iași) ²⁸ etc.

Aceste așezări fac parte din marele complex gravetian orientat tirziu care a evoluat în Tardiglaciari și a cărui arie cuprinde atât teritoriul dintre Carpați și Nistru cât și regiunea din nord-vestul Mării Negre. În ceea ce privește originea gravetianului din Dobrogea, este foarte posibil, să avem de-a face cu o pătrundere a unor populații gravetiene de la nord, deci din Moldova spre sud, peste fluviul care nu constituia un obstacol de netrecut în acea vreme.

Cronologic, dacă locuirile aparținând primei etape a epigravetianului din Moldova — avem în vedere locuirile din Bazinul Ceahlăului reprezentate de nivelurile V de la Ceahlău-Dîrțu și Ceahlău-Podiș, nivelul II de la Ceahlău-Bofu Mic și nivelul VI de la Bistricioara-Lutărie — s-ar putea situa între aproximativ 14000 și 12000 BP, în schimb, cea de-a doua etapă și ultima, ar fi putut evolua între circa 12000 și 10000 BP. Se pare că acest orizont cultural epigravetian final aparținând epipaleoliticului a evoluat spre un mezolitic incipient, mai bine zis spre un tardenoasian timpuriu, mai ales, dacă ținem seama atât de tendința spre o microlitizare accentuată a uneltelor (cum ar fi cea a gratoarelor pe așchii, de tip circular, unguiform, a gratoarelor pe lamele sau a lamelelor retușate etc.) cât și de apariția unor forme cvasigeometrice.

În ceea ce privește mezoliticul din ținutul cuprins între Dunăre și Mare, putem afirma că el este relativ bine cunoscut. S-au identificat pînă acum prin cercetări periegetice 18 puncte cu descoperiri tardenoasiene. Dintre acestea, demne de relevat sînt cele de la Cuza Vodă — punctul La Cariera Veche și Medgidia-punctul La vest de Stadion ²⁹ (fig. 10—11).

În afara acestor așezări în aer liber amintim și locuirea din peștera La Adam, singura cunoscută pînă în prezent în peșterile dobrogene. Aici, în straturile 75—76 sedimentate în postglaciari, P. Samson și C. Rădulescu au găsit obiecte litice pe care le atribuie mezoliticului ³⁰.

Industriile microlitice descoperite în așezările menționate, ca și în altele (Garvăn, Tirgușor-punctul La grădină, Straja-punctul La lac la Stănișor, Poarta Albă-punctul Lîngă stația de pompare, Albești-punctul La Cetate etc.), cuprind o gamă variată de piese : gratoare simple, pe așchie retușată, unguiforme, lamele *à bord abattu*, lamele *à coche*, lamele cu trunchere retușată, lamele strimte *à bord abattu tronquée*, trapeze simetrice și asimetrice, nuclee fusiforme și altele.

S-a arătat cu alte prilejuri că tardenoasianul din estul și sud-estul României — în care avem în vedere teritoriul dintre Siret și Prut (pînă acum zona dintre Carpați și Siret n-a oferit nici o locuire din această vreme), cel al Dobrogei și cel al Munteniei de est-nord-est — a făcut parte din marele complex cultural al tardenoasianului nord-vest pontic ³¹. Este de

²⁶ M. Brudiu, *Paleolitul superior și epipaleoliticul din Moldova*, București, 1974, p. 102—111, 109—117 ; Idem, SCIVA, 30, 1979, 2, p. 293—299.

²⁷ Al. Păunescu, SCIVA, 35, 1984, 3, p. 250—253.

²⁸ Idem, SCIV, 21, 1970, 4, p. 539—549.

²⁹ Idem, SCIVA, 38, 1987, 1, p. 3—22.

³⁰ P. Samson, *op. cit.*, p. 629—636.

³¹ Al. Păunescu, SCIVA, 30, 1979, 4, p. 518—525.

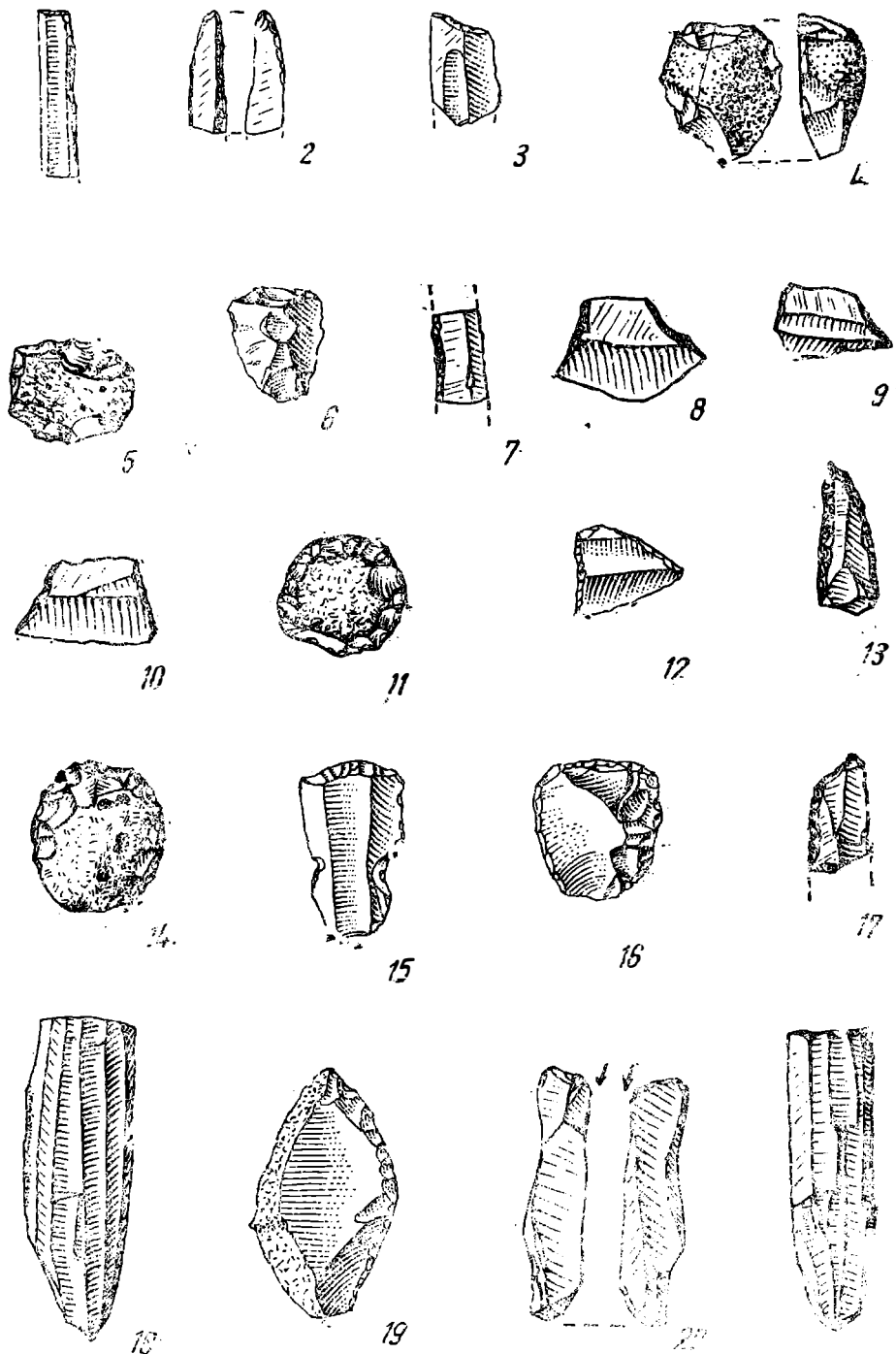

Fig. 10. Mezolitic : 1—21 piese microlitice de silex tardenoasienc : 1—4 Cuza Vodă — punctul D „Cariera Veche” ; 5—21 Medgidia — punctul „La Vest de Stadion” sau „La Plopi” (scara 1/1).

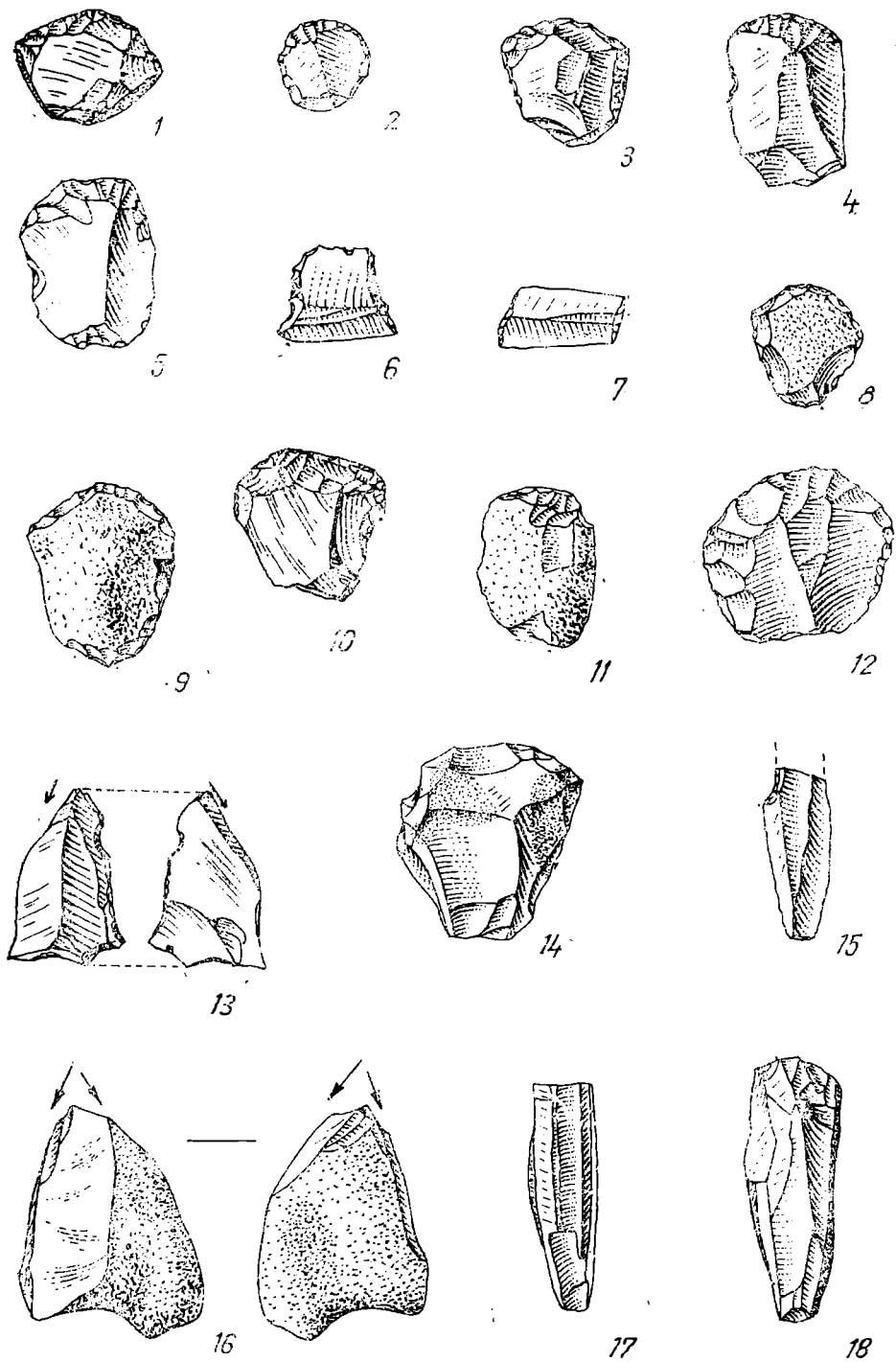

Fig 11. Mezolitic. 1—18 piese de silex microlitice tardenosiene de la Cuza Vodă — punctul D „Cariera Veche” (scara 1/1).

asemenea știut faptul că, din punct de vedere tehnico-tipologic, industriile din diversele așezări tardenoasiene din Moldova și Dobrogea (Ripiceni-Izvor-Erbiceni-Cuza Vodă-Medgidia etc.) prezintă similitudini ce merg uneori până la identitate, cu cele descoperite în stațiunile mezolitice de la est de Prut (Frumușica-Ghirjevo-Grebeniki-Poznanka-Kazanka etc.)³².

Cronologic, aceste populații mezolitice de vânători și culegători au evoluat într-un răstimp de circa 2000—2500 ani, între aproximativ 9500—9000 și 7500—7000 BP. Din punct de vedere climatic ne găsim la începutul holocenului, într-o perioadă care probabil începe încă de la sfârșitul preborealului, cuprinde borealul și atinge, se pare, chiar începuturile atlanticeului. Din păcate, nu dispunem decât de o singură dată de C_{14} , cea de la Erbiceni (jud. Iași), GX-9417 : 7850 ± 215 BP; ea se referă la un eșantion de oase neare prelevat din partea inferioară a nivelului tardenoasian de aici.

În stadiul actual al cercetărilor nu putem preciza dacă în zona discutată, unele comunități tardenoasiene tirzii care au evoluat până pe la jumătatea sau sfârșitul mileniului al VIII-lea BP începuseră să se neolitizeze trecînd spre un început de cultivare a plantelor sau spre un început de domesticire a animalelor³³. Nu excludem totuși posibilitatea ca cercetările viitoare să ducă la descoperirea acelor așezări aparținînd unor comunități tardenoasiene tardive de tip nord-vest pontic care să se fi aflat într-un stadiu de neolitizare fie ea chiar incompletă.

Este foarte posibil ca în unele zone ale Dobrogei să fi existat comunități tardenoasiene care să fi persistat până la sosirea primelor populații neolitice de tip Hamangia venite din spre sud aici, dacă nu chiar și după aceea în locuri mai izolate sau periferice.

Studiul tehnico-tipologic al uneltelor, în general microlitice, descoperite în așezările aparținînd fazelor vechi ale culturii Hamangia, a dovedit existența unui fond tardenoasian care s-ar explica fie prin asimilarea acestui fond local de către noile populații de tip Hamangia, fie, poate, datorat contactelor directe sau influențelor între acestea și diferitele comunități

³² Idem, SCIVA, 32, 1981, 4, p. 503—508; idem, Dacia, N.S., 31, 1987, p. 11—19. Cit privește inventarul microlitic din așezările mezolitice de pe teritoriul Moldovei și Dobrogei, studiul listelor-tip a uneltelor găsite în cele patru stațiuni și anume: Ripiceni-Izvor, Erbiceni, Cuza Vodă și Medgidia ne oferă următoarele date procentuale privind trei din grupele cele mai importante de unelte: 1—grupa gratoarelor, cea mai bine ilustrată dintre unelte, este reprezentată de următoarele procente: 51,44% la Ripiceni, 41,13% la Erbiceni, 35,80% la Cuza Vodă și 29,40% la Medgidia; cele mai numeroase sînt gratoarele simple pe așchie, urmate de cele pe lame sparte prin flexiune („raccourci”), pe așchie retușată, unguiforme, circulare etc.; 2—grupa burinelor (diedre sau pe trunchiere retușată) cuprinde: 5,37% la Ripiceni, 7,10% la Erbiceni, 9,7% la Cuza Vodă, 6,25% la Medgidia; 3—grupa microlitelor geometrice (din care fac parte trapezele) variază astfel: 2,59% la Ripiceni, 5,02% la Erbiceni, 1,50% la Cuza Vodă și 2,49% la Medgidia.

³³ După C. Rădulescu și P. Samson straturile 77 și 78 din peștera La Adam ar putea aparține neoliticului aceramic datat la începutul postglaciarului. Resturile osoase de ovide, foarte rare în stratul 76, domină net în straturile 77 și 78 unde este vorba, după ei, de oaie domestică (cf. P. Samson, *op. cit.*, p. 633 și 636; C. Rădulescu și P. Samson, *Zeitschrift für Tierzüchtung und Züchtungsbiologie*, 76, (2/3), 1962, p. 282—320). Dacă e adevărat că în această peșteră a existat o locuire neolitică aceramică — unică deocamdată nu numai în Dobrogea, dar și în România —, locuire caracterizată prin domesticirea oii, atunci ne punem întrebarea: oare acest animal domestic nu a venit în Dobrogea printr-o migrație a unei populații aceramice din spre sud, poate din spre Grecia? Este puțin probabil să fi existat pe teritoriul dintre Dunăre și Mare un centru de domesticire a acestui animal.

neolitice din vecinătate, ce posedau în inventarele lor litice unelte de evidentă tradiție tardenoasiană.

Dealtfel, s-a arătat că industriile litice din așezările Hamangia timpurii (cum ar fi cea de la Medgidia-punctul Coccoșe)³⁴ conțin destul de multe elemente tehnico-tipologice specifice vechiului fond tardenoasian³⁵.

În cele expuse mai sus am căutat, pe baza datelor de care dispunem în prezent, să facem o scurtă privire asupra evoluției istorice privind populațiile care au locuit pe teritoriul Dobrogei din paleoliticul inferior (circa 400 000—350 000 ani) pînă la sfîrșitul tardenoasianului (mileniul VIII BP).

Continuitatea de locuire pe cel puțin cîteva sute de mii de ani, în spațiul dintre Dunăre și Marea Neagră se poate explica atît prin condițiile naturale prielnice vieții, bogăția vinatului și a peștelui, cît și a materiei prime — silexul de bună calitate care se găsea din abundență în depozite naturale (de cretă senoniană), îndeosebi în Dobrogea de Sud. Să nu uităm că multe așezări se aflau chiar pe locul unde se găseau asemenea depozite sau în apropierea lor.

Avem convingerea că viitoarele cercetări concentrate în special în Podișul Dobrogei de Nord, ca și al Deltei și complexului lacustru Razelm vor completa harta acestei provincii cu noi puncte. Fără îndoială că, coroborarea amplă a datelor geocronologice, de C₁₄, pedologice, polinice, faunistice, tehnico-tipologice și altele, vor aduce noi și importante contribuții la cunoașterea istoriei acestor populații străvechi care au trăit pe teritoriul actual al Dobrogei.

BREF APERÇU SUR LE PALÉOLITHIQUE ET LE MÉSOLITHIQUE EN DOBROUDJA

RÉSUMÉ

Après un bref exposé du stade des recherches, l'auteur montre que jusqu'à présent on a identifié sur le territoire de la Dobroudja, spécialement dans la zone centrale et de sud, tant par des fouilles d'ampleur variable que spécialement par des investigations de surface, plus de 70 points avec des vestiges datant du Paléolithique et du Mésolithique.

Ainsi, deux d'entre eux appartiennent au Paléolithique inférieur (la grotte de Gura Dobrogei — zone de l'aven et probablement la grotte appelée „La Adam”), 18 au Moustérien, 15 à l'Aurignacien, 12 au Gravettien et 18 au Tardenoisien.

³⁴ Puiu Hașotti, SCIVA, 37, 1986, 2, p. 121—133; idem, *La genèse et l'évolution des cultures paléolithiques sur le territoire de la Roumanie*, Iași, 1987, p. 151—156.

³⁵ Al. Păunescu, SCIVA, 38, 1987, 1, p. 21—22; idem, *Dacia, N.S.*, 32, 1—2, 1988, p. 19. Este cunoscut faptul că locuirile descoperite în așezările de la Medgidia—punctul Coccoșe cercetată de Puiu Hașotti și Grădiștea-Coșlogeni (situată în colțul sud-estic al Munteniei), săpată de S. Morintz, aparțin celor mai vechi faze ale culturii Hamangia cunoscute pînă acum. Prima dintre ele pare a fi sincronă fazelor I—II ale culturii Dudești și fazei A a culturii Vinča, iar cea de-a doua așezare, fazei Bolintineanu a culturii Boian. Studiul tehnico-tipologic al materialului litic din stațiunile menționate ca și din altele (Medgidia-Satu Nou, Tirgușor—punctul Urs) a arătat că aceste industrii litice conțin destul de multe elemente specifice vechiului fond tardenoasian.

En base de ces découvertes, l'auteur fait un bref compte-rendu sur l'évolution de la population qui vivait sur le territoire de la Dobroudja, du Paléolithique inférieur (circa 400 000—350 000 BP) jusqu'à la fin du Mésolithique (VIIIe millénaire BP).

EXPLICATION DES FIGURES

Fig. 1. Carte des découvertes paléolithiques et mésolithiques de la Dobroudja mentionnées dans l'étude.

Fig. 2. La Grotte Liliecilor de Gura Dobrogei (phase de Gura Dobrogei—2, Mindel supérieur), chopping-tool (échelle 1/1).

Fig. Mamaia-Sat, section stratigraphique.

Fig. 4. Village de Cheia — Cheile Ghelengicului avec les grottes La Izvor, Bursucilor etc.

Fig. 5. Paléolithique moyen : 1—6 pièces de silex (1,2 Mamaia-Sat ; 3—6 La grotte Cheia—La Izvor) (échelle 1/1).

Fig. 6. Paléolithique moyen : 1—6 pièces de silex (1,5 Peștera — Dealul Peșterica ; 2,3 Saligny — Făclia ; 4,6 Mamaia-Sat) (échelle 1/1).

Fig. 7. Paléolithique moyen : 1—7 pièces de silex (1—5 Mamaia-Sat ; 6 Peninsula — site I ; la grotte La Adam) (échelle 1/1).

Fig. 8. Paléolithique supérieur — Aurignacien : 1—9 pièces de silex (1—3 la grotte Cheia — La Izvor ; 4 Gherghina La Carriere d'Argile ; 5 Țibrinu — site III — rive gauche du lac Țibrinu ; 6—9 La grotte la Adam) (échelle 1/1).

Fig. 9. Paléolithique supérieur — épigravettien : 1—25 pièces microlithiques de silex de Gherghina — site La Cariera Veche (échelle 1/1).

Fig. 10. Mésolithique — Tardénoisien : 1—21 pièces microlithiques de silex (1—4 Cuza Vodă — site D „La Cariera Veche” ; 5—21 Medgidia lieu-dit „La Vest de Stadion” ou „La Plopi”) (échelle 1/1).

Fig. 11. Mésolithique — Tardénoisien : 1—18 pièces microlithiques de silex de Cuza Vodă—site D „Cariera Veche ” (échelle 1/1).

